

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

MAJMUAVIY YONDASHUV ASOSIDA TALABALARNING PEDAGOGIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH TIZIMI VA TUZILMASI

Aliyev Islambek Tursinbayevich
Renessans ta'lim universiteti, dotsent

Annotatsiya

Mazkur maqolada majmuaviy yondashuv asosida talabalarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish tizimi va uning tuzilmasi tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida bo'lajak pedagoglarni tayyorlashda nafaqat nazariy bilimlar, balki kompleks kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotda pedagogik kompetensiya tushunchasining mazmuni, uning tarkibiy komponentlari hamda ularni rivojlantirishning tizimli mexanizmlari yoritiladi. Shuningdek, majmuaviy yondashuv asosida o'quv jarayonini tashkil etish, integratsiyalashgan ta'lim texnologiyalaridan foydalanish va talabalarning kasbiy tayyorgarligini oshirish yo'llari asoslab beriladi. Maqolada pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishning samarali modeli va uning tarkibiy tuzilmasi taklif etiladi.

Kalit so'zlar: pedagogik kompetensiya, majmuaviy yondashuv, kasbiy rivojlanish, ta'lim tizimi, integratsiya, pedagogik model, didaktik texnologiyalar, kompetensiyaviy yondashuv.

СИСТЕМА И СТРУКТУРА РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ КОМПЛЕКСНОГО ПОДХОДА

Алиев Исламбек Турсинбаевич
Университет образования «Ренессанс», доцент

Аннотация

В статье анализируются система и структура развития педагогических компетенций студентов на основе комплексного подхода. В условиях современной системы образования важное значение приобретает формирование не только теоретических знаний, но и комплексных профессиональных компетенций будущих педагогов. Рассматриваются сущность понятия педагогической компетенции, её структурные компоненты и механизмы их системного развития. Также обосновываются пути организации учебного процесса на основе комплексного подхода, использования интегрированных образовательных технологий и повышения профессиональной подготовки студентов. Предлагается эффективная модель развития педагогических компетенций и её структурная организация.

Ключевые слова: педагогическая компетенция, комплексный подход, профессиональное развитие, система образования, интеграция, педагогическая модель, дидактические технологии, компетентностный подход.

SYSTEM AND STRUCTURE OF DEVELOPING STUDENTS' PEDAGOGICAL COMPETENCIES BASED ON AN INTEGRATED APPROACH

Aliyev Islambek Tursinbayevich
Renaissance Education University, Associate Professor

Abstract

This article analyzes the system and structure for developing students' pedagogical competencies based on a comprehensive approach. In modern education, it is essential to form not only theoretical knowledge but also complex professional competencies in future teachers. The

study examines the concept of pedagogical competence, its structural components, and the mechanisms for their systematic development. It also substantiates ways to organize the educational process using a comprehensive approach, integrated educational technologies, and methods for enhancing students' professional training. The article proposes an effective model for developing pedagogical competencies and outlines its structural framework.

Keywords: pedagogical competence, comprehensive approach, professional development, education system, integration, pedagogical model, didactic technologies, competency-based approach.

Zamonaviy ta'lim tizimida bo'lajak pedagoglarni tayyorlash jarayoni tubdan yangilanib, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilmoqda. Bugungi kunda pedagog kadrlar nafaqat o'z fanini chuqur bilishi, balki innovatsion fikrlashi, o'quvchilar bilan samarali muloqot qila olishi, ta'lim jarayonini loyihalashi va boshqarishi kabi kompleks kasbiy kompetensiyalarga ega bo'lishi zarur. Shu sababli talabalarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish tizimini ilmiy asosda takomillashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

An'anaviy ta'lim jarayonida bilimlarni alohida-alohida o'rgatish ustuvor bo'lgan bo'lsa, zamonaviy yondashuvda ularni integratsiyalashgan holda, ya'ni majmuaviy yondashuv asosida shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Majmuaviy yondashuv pedagogik kompetensiyalarni yagona tizim sifatida ko'rib chiqib, ularning tarkibiy komponentlari — bilim, ko'nikma, malaka, qadriyat va shaxsiy sifatlarning o'zaro bog'liqligini ta'minlaydi. Bu esa bo'lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini kompleks tarzda rivojlantirish imkonini beradi.

Hozirgi kunda ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi, innovatsion metodlarning qo'llanilishi hamda global ta'lim maydoniga integratsiyalashuv jarayonlari pedagogik kompetensiyalarning yangi sifat darajasini talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan, pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishning tizimi va tuzilmasini qayta ko'rib chiqish, uni majmuaviy yondashuv asosida modellashtirish zarurati yuzaga kelmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi majmuaviy yondashuv asosida talabalarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish tizimi va uning tuzilmasini ilmiy jihatdan asoslash, ushbu jarayonning samarali mexanizmlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot doirasida pedagogik kompetensiyaning tarkibiy komponentlari, ularning o'zaro aloqadorligi hamda ta'lim jarayonida integratsiyalashgan holda rivojlantirish yo'llari kompleks yondashuv asosida tahlil qilinadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Talabalarning pedagogik kompetensiyalarini majmuaviy yondashuv asosida rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogika va ta'lim nazariyasining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu muammo kompetensiyaviy yondashuv, integrativ ta'lim hamda shaxsga yo'naltirilgan pedagogika doirasida keng o'rganilgan.

Avvalo, kompetensiya tushunchasining nazariy asoslari Noam Chomsky tomonidan ilgari surilgan "kompetensiya va performans" nazariyasiga borib taqaladi. Keyinchalik bu tushuncha pedagogikaga tatbiq etilib, ta'lim natijalarini faqat bilim emas, balki amaliy faoliyatga tayyorlik sifatida baholash zarurligi asoslandi. Shu yo'nalishda Dell Hymes kommunikativ kompetensiya nazariyasini ishlab chiqib, bilim, ko'nikma va ijtimoiy tajribaning integratsiyasini muhim omil sifatida ko'rsatadi.

Pedagogik kompetensiyalarni tizimli rivojlantirish masalasi John Raven tomonidan chuqur o'rganilgan. Uning *Competence in Modern Society* asarida kompetensiya shaxsning murakkab faoliyatni samarali bajarish qobiliyati sifatida talqin qilinib, u bilim, motivatsiya va qadriyatlarning integratsiyasi sifatida qaraladi. Bu yondashuv majmuaviy yondashuvning nazariy asosini tashkil etadi.

Majmuaviy (integrativ) yondashuvni ta'lim jarayonida qo'llash masalalari Jerome Bruner va Lev Vygotskiy tomonidan ishlab chiqilgan konstruktivistik nazariyalar bilan chambarchas bog'liq. Ularning qarashlariga ko'ra, bilimlar o'quvchining faol ishtiroki va ijtimoiy muhit bilan

o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi. Bu esa pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishda integratsiyalashgan yondashuvni qo'llash zarurligini asoslaydi. Shuningdek, Philippe Perrenoud kompetensiyaviy yondashuvni zamonaviy ta'lim tizimining asosiy paradigmasi sifatida talqin qilib, pedagogik kompetensiyalarni real pedagogik vaziyatlarda shakllantirish zarurligini ta'kidlaydi. U o'qituvchining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda refleksiya, muammoli vaziyatlar va amaliy faoliyatning muhim o'rin tutishini ko'rsatadi.

Mahalliy va MDH olimlari tomonidan ham pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish masalasi o'rganilgan bo'lib, ularda ta'lim jarayonini integratsiyalash, fanlararo aloqalarni kuchaytirish va innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali kompleks kompetensiyalarni shakllantirish zarurligi asoslab berilgan. Ayniqsa, majmuaviy yondashuv asosida pedagogik kompetensiyalarni tizim sifatida ko'rib chiqish, uning tarkibiy tuzilmasini aniqlash va rivojlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish bugungi kun ilmiy tadqiqotlarining dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Umuman olganda, tahlil qilingan adabiyotlar pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishda majmuaviy yondashuvning ilmiy asoslari mavjudligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ushbu yondashuvni amaliyotga tatbiq etishning aniq mexanizmlarini ishlab chiqish va tizimli model yaratish zarurati saqlanib qolmoqda.

Talabalarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish tizimi majmuaviy yondashuv asosida o'zaro bog'liq bo'lgan komponentlar majmui sifatida qaraladi. Ushbu tizim bo'lajak pedagoglarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda uzluksiz, tizimli va maqsadga yo'naltirilgan pedagogik jarayonni ta'minlaydi. Rivojlantirish tizimi o'zining yaxlitligi, bosqichma-bosqichligi va integrativ xarakteri bilan ajralib turadi.

Mazkur tizimning markazida pedagogik kompetensiya turadi va u bir nechta tarkibiy komponentlardan iborat holda shakllanadi. Bular: kognitiv komponent (nazariy bilimlar), operatsion-amaliy komponent (pedagogik ko'nikma va malakalar), motivatsion-aksiologik komponent (kasbiy qadriyatlar va motivatsiya), hamda reflektiv-kommunikativ komponent (o'z faoliyatini tahlil qilish va samarali muloqot qilish qobiliyati). Ushbu komponentlar o'zaro integratsiyalashgan holda rivojlanib, talabaning kompleks pedagogik kompetensiyasini shakllantiradi.

Rivojlantirish tizimi quyidagi asosiy bloklar orqali amalga oshiriladi:

Birinchi blok — maqsadli (konseptual) blok bo'lib, unda pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishning maqsadi, vazifalari va asosiy prinsiplari (uzluksizlik, tizimlilik, integrativlik, shaxsga yo'naltirilganlik) belgilanadi. Ushbu blok tizimning umumiy yo'nalishini aniqlab beradi.

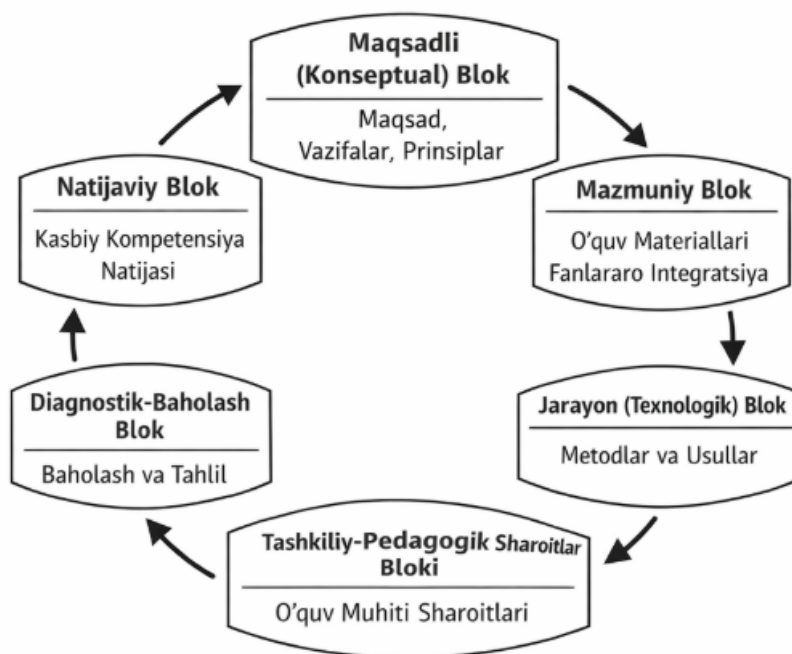
Ikkinchi blok — mazmuniy blok bo'lib, u pedagogik kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan o'quv materiallari, fanlararo integratsiya va o'quv dasturlarini o'z ichiga oladi. Bu yerda nazariy bilimlar amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtiriladi.

Uchinchi blok — jarayon (texnologik) blok bo'lib, unda o'qitish metodlari, shakllari va vositalari aks etadi. Bu blokda interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyiha usuli, reflektiv yondashuv va amaliy mashg'ulotlar muhim o'rin tutadi.

To'rtinchi blok — tashkiliy-pedagogik sharoitlar bloki bo'lib, u pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlarni o'z ichiga oladi. Bunga o'quv muhitining innovatsionligi, o'qituvchining metodik tayyorgarligi, ta'lim va amaliyot integratsiyasi kiradi.

Beshinchi blok — diagnostik-baholash bloki bo'lib, unda talabalarning kompetensiya darajasi aniqlanadi. Baholash mezonlari sifatida bilim darajasi, amaliy ko'nikmalar, muloqot madaniyati va refleksiya darajasi olinadi.

Oltinchi blok — natijaviy blok bo'lib, unda shakllangan pedagogik kompetensiyalar darajasi va ularning kasbiy faoliyatga tayyorlik ko'rsatkichlari aks etadi. Natijada mustaqil fikrlovchi, innovatsion yondasha oladigan va kasbiy faoliyatga tayyor pedagog shakllanadi.

Rasm 1. “Talabalarda pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishning strukturaviy tizimi”

Umuman olganda, pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish tizimi majmuaviy yondashuv asosida tashkil etilganda, u talabalarning nazariy bilimlari, amaliy koʻnikmalari va shaxsiy sifatlarini integratsiyalashgan holda rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa boʻlajak pedagoglarning professional tayyorgarligini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqadi.

Mazkur tadqiqotda majmuaviy yondashuv asosida talabalarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish tizimi va uning tuzilmasi ilmiy jihatdan tahlil qilindi hamda asoslab berildi. Olib borilgan nazariy tahlillar shuni koʻrsatdiki, zamonaviy taʼlim tizimida pedagog kadrlarni tayyorlash faqat bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, balki kompleks kompetensiyalarni shakllantirishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, majmuaviy yondashuv pedagogik kompetensiyalarni yaxlit tizim sifatida rivojlantirishning samarali vositasi sifatida namoyon boʻladi. Tadqiqot natijalariga koʻra, pedagogik kompetensiyalar kognitiv, amaliy, motivatsion va reflektiv-kommunikativ komponentlarning oʻzaro integratsiyasi asosida shakllanadi. Ushbu komponentlarning uygʻun rivojlanishi talabaning kasbiy tayyorgarligi darajasini belgilaydi. Shuningdek, ishlab chiqilgan rivojlantirish tizimi (maqsadli, mazmuniy, jarayon, tashkiliy-pedagogik, diagnostik va natijaviy blok) pedagogik kompetensiyalarni bosqichma-bosqich va tizimli ravishda shakllantirish imkonini beradi. Xulosa sifatida taʼkidlash joizki, majmuaviy yondashuv asosida tashkil etilgan taʼlim jarayoni talabalarning kasbiy tafakkuri, innovatsion fikrlashi, kommunikativ madaniyati va reflektiv qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa boʻlajak pedagoglarni raqobatbardosh, ijodkor va kasbiy faoliyatga tayyor mutaxassis sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. – Cambridge, MA: MIT Press, 1965. – 251 p.
2. Hymes D. On communicative competence // Sociolinguistics. – Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269–293.
3. Raven J. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. – London: H.K. Lewis, 1984. – 251 p.
4. Perrenoud P. Dix nouvelles compétences pour enseigner. – Paris: ESF Éditeur, 1999. – 192 p.
5. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – 159 p.